

DOI 10.57589/srl.v70i4.4073
UDK 811.163.6'374:81'373.421

Tanja Mirtič

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
tanja.mirtic@zrc-sazu.si

Marko Snoj

ZRC SAZU, Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša
marko.snoj@zrc-sazu.si

MERILA ZA RAZLIKOVANJE MED DVOJNICAMI IN SINONIMI V eSSKJ

V prispevku so predstavljena merila za razlikovanje med dvojnicami in sinonimi v novem splošnem razlagalnem slovarju eSSKJ, ki nastaja v Leksikološki sekciji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Merilom so na koncu dodani tudi pogoji za uvrstitev dvojnic in sinonimov v eSSKJ.

Ključne besede: splošni razlagalni slovar, dvojničnost, sinonimija, frekvenčni prag

The paper lists the criteria for distinguishing between variants and synonyms in the new *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of the Slovene standard language, eSSKJ), which is being created in the Lexicological Section of the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language ZRC SAZU. In addition, the conditions under which variants and synonyms are included in eSSKJ are presented.

Keywords: defining dictionary, variability, synonymy, threshold frequency

1 Uvod

Prispevek prinaša poskus razmejitev med dvojničnimi enotami in sinonimi v novem razlagalnem slovarju slovenskega knjižnega jezika (v nadaljevanju eSSKJ).¹ Določitev konkretnih meril je nujna, saj le tako lahko konsistentno obravnavamo podobne slovarske enote. Če se bo pri leksikografskem delu z gradivom pokazala potreba po spremembah oz. dopolnitvah, bo razmejitev naknadno dopolnjena.

Najprej je navedena opredelitev in tipologija dvojnic, zatem sledi prikaz sinonimov. Vse opredelitve so podkrepljene z navedbo zgledov, ki so v veliki meri povzeti po eSSKJ. Na koncu prispevka so opisani in pojasnjeni še frekvenčni pragovi za uvrstitev tovrstnega besedja v eSSKJ, pri čemer je posebna pozornost posvečena pisnim dvojnicam, in sicer zlasti dvojnicam, kjer ena dvojnična oblika izkazuje podomačeni zapis, druga pa nepodomačenega. Pri tovrstnih dvojnicah prikazujemo tudi smernice za normativno opredeljevanje.

¹ Besedilo je nastalo v okviru raziskovalnega programa P6-0038 *Slovenski jezik v sinhronem in diahronem razvoju*, ki ga financira ARRS.

2 Dvojnice

2.1 Slovarska obravnava dvojníc v SSKJ, SSKJ² in eSSKJ

Dvojnica² je dvojnični zapis ali izgovor iste besede ali besedne zveze in je pojav na ravni leksema. V SSKJ in SSKJ² so vse dvojnice obravnavane v okviru enega slovarskega sestavka, in sicer tako glasovne, izgovorno-pisne kot tudi pisne, v rastočem eSSKJ pa so lahko prikazane makrostrukturno, torej z opredeljenim razmerjem med samostojnimi slovarskimi sestavki, ali mikrostrukturno v okviru istega slovarskega sestavka. V dveh (ali več) slovarskih sestavkih so prikazane pisne dvojnice (prim. *pararaco, paparac, paparazzo*), saj lahko izkazujejo različno slovnično-pomensko okolje (Koncept 2016: 32), v enem slovarskem sestavku pa so obravnavane izgovorne in oblikoslovne dvojnice.

2.1.1 Dvojnice kot izrazne različice iste besede morajo izkazovati isti prvi, torej izhodiščni pomen. Lahko se razlikujejo (1) v enem ali več metonimičnih podpomenov (*hokus pokus* in³ *hokuspokus*⁴), (2) v enem ali več konverznih pomenov (*živio, živijo* in *živjo*⁵; *piraja, piranha* in *piranja*⁶) ali (3) v enem (vendar ne več kot enem) metaforičnem pomenu (*pitbul* in *pit bull*⁷). Lahko izkazujejo tudi razlike v kolokabilnosti in stalnih besednih zvezah. Nekatere prevzete pisne dvojnice lahko nakazujejo deloma drugačen razvoj kot samostojni leksemi oz. kot sestavine prevzetih besednih zvez. Pri denimo enotah *jazz* in *džez* ter *jazz balet* in *džez balet* se namreč izkazuje, da se podomačeni zapis *džez* redkeje pojavlja, ko je uporabljen kot sestavina prevzete besedne zveze.

2.2 Tipologija dvojníc

Razlikujemo pisne, izgovorne, izgovorno-pisne in oblikoslovne dvojnice (prim. Uvod k SSKJ, člena 32 in 170). V napotkih za izdelavo SSKJ so dvojnice opredeljene kot »vsaka od dveh ali več pojavnih oblik besede«. Ločijo se lahko po glasovni premeni, to so t. i. glasovne dvojnice (npr. *frnikola* in *frnikula*), po zapisu glede na izvirno pisavo in fonetični zapis, t. i. pisne dvojnice (npr. *knockout* in *knokavt*), po naglasu (*apniti* in *ápiniti*) in izjemoma po priponi oziroma izpeljavi (velja zlasti za podomačene oblike

² Beseda *dvojnica* je uporabljena kot nevtrarno poimenovanje tudi za trojnice in nadaljnje večkratne izrazne različice iste besede.

³ Veznik *in* je tu in v nadaljevanju uporabljen med dvema dvojnícama in ni kvalifikator.

⁴ Metonimični pomen »nenadno le navidezno ali etično, moralno, zakonsko sporno pojavitev, izginotje ali spremembo česa« izkazuje le dvojnica *hokus pokus*.

⁵ Dvojnica *živjo* se denimo ne uporablja, »ko govorec kaj pozdravi, sprejme z radostjo, zanosom«, »ko govorec slovesno pozdravlja pomembno osebo« in kot »slovesni pozdrav pomembne osebe«.

⁶ Dvojnica *piraja* se ne uporablja v podpomenu »riba kot hrana, jed« in v pomenu »kdor želi, zna hitro in agresivno izkoristiti nastalo situacijo, navadno na škodo drugega«.

⁷ Dvojnica *pitbul* se ne uporablja v pomenu »kdor je agresiven, nepopustljiv ali se mu to pripisuje«.

latinskih besed na *-us* in *-um*, t. i. besedotvorne dvojnice (npr. *gaudium* in *gavdij*).⁸ Znotraj teh okvirov obravnavamo tudi dvojnice v eSSKJ.⁹

2.1.1 Pisne dvojnice

Pisne dvojnice so dvojnične oblike besede, ki imajo praviloma enak izgovor,¹⁰ razlikujejo pa se v zapisu, in sicer v več različnih segmentih.

2.1.1.1 Velika/mala začetnica

Dvojnični zapis besede¹¹ se izraža z zapisom začetne črke leksema. Tovrstne dvojnice so v eSSKJ pogoste zlasti pri izlastnoimenskih pridevniki na *-ov/-ev* ali *-in* kot sestavine stalnih besednih zvez, ki poimenujejo bolezn, dele telesa ali rastlinske vrste (prim. eSSKJ). (npr. *kB* in *KB*¹² 'simbol za enoto kilobajt'; *barretov požiralnik* in *Barretov požiralnik* 'bolezenska sprememba na požiralniku'; *Abrahamova leta* in *abrahamova leta* 'starost (okoli) petdeset let'; *Thomsonova gazela* in *thomsonova gazela* 'manjša gazela').

⁸ Napotki 1981: 6–7

⁹ V uvodnih poglavjih SSKJ (člena 32 in 170) so dvojnice razdeljene na pisne, izgovorne, izgovorno-pisne in oblikoslovne. Velik vpliv na razumevanje dvojničnosti je v slovenskem prostoru imelo češko jezikoslovje. Pojmovanje variantnosti v leksikologiji in leksikografiji sta na Češkem utemeljila V. Čermák in J. Filipec. Opozarjata, da če želimo besede uporabljati v družbeni komunikaciji, morajo imeti ustaljeno obliko, za kar skrbijo normativni priročniki. Pri uporabi jezika praviloma spontano nastajajo različne variante, nekatere lahko uporabljamo tudi za stilno diferenciacijo povedanega. Med vzroke za nastanek variant prištevata družbeno, razvojno in geografsko diferenciacijo. Termin varianta uporabljata za paralelne, dvojne in večkratne izrazne različice posamezne jezikovne enote, ki imajo isti leksikalni in slovnični pomen. Dvočlenske variante, zlasti oblikovne, poimenujeta dubleta. Variante delita v tri skupine: Prvo skupino sestavljajo glasovne in grafične variante (izgovorno-pisne, npr. *dabovat* in *dubbovat*; kolikostne, npr. *bilión* in *bilion*; izgovorne, npr. *sedm* [sedm] in [sedum]; pisne oz. pravopisne, npr. *hokuspokus* in *hokus pokus*). Med posebne primere te skupine uvrščata variante, kjer prihaja do ponavljanja, podvajanja glasov, zlasti pri medmetih (npr. *ach* in *achach*), in variante, pri katerih prihaja do okrepitev besede z določenim glasom (npr. *čarat* in *čmárat*). Drugo skupino sestavljajo oblikoslovne variante, ki jih delita na nekaj skupin: oblikovne dvojnice pri samostalnikih (npr. *Ied berla* in *berle*); spolske in oblikovne dvojnice pri samostalnikih (npr. *baroko* srednji spol, *barok* moški spol); oblikovne dvojnice pri glagolih (npr. nedoločnik glagola *peci* in *pect*). Zadnjo, tretjo skupino pa sestavljajo besedotvorne variante, ki se razlikujejo v raznih besedotvornih elementih, ki so kot vsak morfem elementi celotnega leksikalnega pomena (npr. *bestiálnost* in *bestialita*) (Čermák, Filipec 1985: 35–36). Na to pojmovanje variantnosti se sklicujejo tudi avtorji novega sodobnega razlagalnega slovarja češkega jezika. V slovarju prikazujejo grafične oz. pravopisne variante (npr. *archiv* in *archív*, *domodra* in *do modra*), glasovne variante (npr. *brýle* in *břejle*) in oblikoslovne variante (npr. *afta* in *afft*). Kot variante navajajo tudi nekatere besedotvorne različice (npr. *adhezni* in *adhezivni*). (prim. Kochová, Rejzek 2016: 33).

¹⁰ V izjemnih primerih lahko izkazujejo tudi različen izgovor. V SSKJ in SSKJ² je denimo tak primer samostalnik *muzikal* s pisno dvojnico *musical*. V sodobni rabi se pojavlja tudi zapis *mjuzikel*.

¹¹ Prikazovali bomo tako dvojnice enobesednih leksemov kot tudi besednih zvez.

¹² Kadar ni na to posebej opozorjeno, so zgledi in razlage povzeti iz novega razlagalnega slovarja slovenskega jezika eSSKJ.

2.1.1.2 Skupaj/narazen/z vezajem

Dvojnice se razlikujejo v zapisu skupaj ali narazen, lahko se pojavlja tudi zapis z vezajem. Slednji zapis nastopa zlasti pri leksemih, ki niso popolnoma prilagojeni sistemu slovenskega knjižnega jezika – pri prevzetih besedah in medmetih (npr. *koderkoli* in *koder koli*; *make up* in *make-up*,¹³ *kokeršpanjel* in *koker španjel*, *kuku* in *ku-ku*).

2.1.1.3 Podomačeni/nepodomačeni zapis

Ena od dvojničnih oblik prevzete besede (iz narečja ali tujega jezika) je v zapisu prilagojena sistemu slovenskega knjižnega jezika, pri drugi v zapisu nepodomačeni dvojnični obliki zakonitost ujemanja med glasom in črko, ki je značilna za slovenski knjižni jezik, ni uresničena. Tovrstno besedje prevzemamo iz več različnih jezikov – npr. angleščine, italijanščine, francoščine (npr. *kvirovski* in *queerovski*, *mascarpone* in *maskarpone*, *doyen* in *doajen*).

2.1.1.4 Kratice s samo velikimi/malimi črkami

Dvojnice se razlikujejo v zapisu z malimi oz. velikimi črkami – ena dvojnična oblika je zapisana z velikimi črkami, druga z malimi (npr. *MRSA* in *mrsa*, *AIDS* in *aids*). Čeprav je bila tovrstna dvojničnost zabeležena že v prvi izdaji SSKJ (prim. iztočnica PTT), kratice še vedno praviloma pišemo s samimi velikimi črkami. Zapis z malimi črkami pogosteje izkazujejo s stališča izgovora nečrkovalne kratice, ki posledično lahko prehajajo v navadne občnoimenske besede (npr. *mrsa*).

2.1.1.5 Enojen, podvojen ali večkrat ponovljen morfem

Beseda je lahko zapisana z enojnim, podvojenim ali večkrat ponovljenim morfemom. Te dvojnične oblike se praviloma pojavljajo pri medmetih (npr. *bla* in *blabla* in *blablalba*).

2.1.1.6 Enojna, podvojena ali večkrat ponovljena črka

Beseda je lahko zapisana z enojno, podvojeno ali večkrat ponovljeno črko. Te dvojnične oblike se praviloma pojavljajo pri medmetih (npr. *bu* in *buu* in *buuu*).

2.1.1.7 Zapolnitev zeva

Do dvojničnega zapisa besede lahko prihaja zaradi zapolnitve zeva v samoglasniškem nizu besede, ki lahko poteka na več načinov. Najpogosteje prihaja do vstavljanja drsnika, ki se v nekaterih primerih kaže tudi v zapisu besede (npr. *amoniak* in *amonijak*).

¹³ Pri posameznih enotah niso navedene vse mogoče dvojnice, temveč le tiste, s katerimi ponazarjamo določeno problematiko.

2.1.2 Izgovorne dvojnice

Med dvojnice prištevamo tudi vse izgovorne dvojnice, ki jih delimo na glasovne in naglasne. V primerjavi z drugimi dvojnicami izgovorne dvojnice v eSSKJ obravnavamo v enem slovarskem sestavku (Koncept 2016: 12–15). Dvojničnost izgovora je razvidna ali v zaglavju (iztočnica, zapis izgovora) ali v razdelku *Izgovor in oblike*.

Glasovne dvojnice izkazujejo variantnosti naslednjega tipa: dvojnični izgovor določene črke [judo] in [džudo], [samohranilka] in [samohraniŭka], [dežnikarica] in [dəžnikarica]; dvojnični izgovor določenega glasovnega sklopa [dobromisəlŋ] in [dobromisələn]; vpliv izgovora izvirnega jezika [tudorski] in [tjudorski],¹⁴ [ozimski] in [osimski].

Pri naglasnih dvojnica se izgovor razlikuje v eni ali več suprasegmentnih lastnostih, in sicer je to lahko naglasno mesto (*bizón* in *bizon*), kolikost naglašene samoglasnika (*beloglàv* in *beloglàv*), tonemski naglas (*črícèk* in *črícèk*),¹⁵ število naglasov (*flómàster* in *flómaster*), naglašenosti oz. nenaglašenosti (*àmpak* in *ampak*). Med naglasne dvojnice uvrščamo tudi dvojnice z razliko v samoglasniški kakovosti (*blóg* in *blóg*), saj dvojničnost ni razvidna brez zapisa naglasnega znamenja. Tovrstne dvojnice so pravzaprav glasovne.

2.1.3 Izgovorno-pisne dvojnice

Pri izgovorno-pisnih dvojnica razlika v izgovoru in zapisu dvojnice izhaja iz fonetično-fonološke ravnine slovenskega diasistema, pri čemer gre v večini primerov za razlike med odrazom, kot ga pričakujemo v knjižnem jeziku, in izhodiščnim narečnim ali pogovornim odrazom (*kravjak* in *kravjek*, *palička* in *palčka*, *pelerina* in *palerina*, *frnikula* in *frnikola*, *konservativen* in *konzervativen*). Sem uvrščamo tudi hiperkorekture (*živalca* in *živalica*, *klopca* in *klopica*) in enote, pri katerih prihaja do nihanja pri substituciji tujega fonema z domačim (*pižama* in *pidžama*). Med te dvojnice prištevamo tudi tiste, pri katerih se en dvojnični izgovor in zapis ravnata po zapisu, drugi pa po izgovoru izvirne besede (*aborigin* in *aboridžin*; *muzikal*, *musical* in *mjuzikel*, *kamp* in *camp*, *spiker* in *špiker*, *inspicient* in *inšpicient*, *financirati* in *finansirati*).

2.2 Nastanek dvojničnosti ima praviloma razloge v slovenščini. Izjema so le tiste naglasne dvojnice, ki so nastale kot posledica več kot enega prevzema (*klóšar* in *klošár*). Dvojnica *klóšar* z naglasom na prvem besednem zlogu je namreč prevzeta v slovenščino prek hrvaščine in srbsščine, dvojnica *klošár* pa neposredno iz francoščine.¹⁶ Med dvojnice prištevamo tudi samostalnike, ki se končujejo na -o, in smo jih prevzeli

¹⁴ Tak tip glasovnih dvojníc se pojavlja tudi v najnovejšem prevzetem besedju, npr. *youtuber*, *youtubar* (prim. Sprotni; Krvina, Mirtič, Vranjek Ošlak 2020).

¹⁵ Več o kolikosti in tonemskosti v sodobni knjižni slovenščini v zborniku s 1. Slovenskega pravorečnega posveta (Pravorečni posvet 2021).

¹⁶ Naglasna dvojnica z naglasom na zadnjem besednem zlogu je v sodobni knjižni slovenščini redka (prim. Mirtič 2022).

iz italijanščine, saj jih slovensko govoreči prevzemamo različno glede na regijsko pripadnost in čas prevzema (npr. *pararaco* (s pisno dvojnico *pararazzo*) in *pararac*, ki se razlikujejo samo v imenovalniku (in tožilniku) ednine) (prim. eSSKJ).¹⁷ Če tovrstne enote v slovenščini izkazujejo dve paradigmi različnega slovničnega spola, jih obravnavamo kot sinonime (npr. *melančan* m, *melancana* ž).

Dvojnice *pararaco* in *pararac* so pravzaprav bolj primerljive z oblikovnimi dvojnicami tipa *datelj datlja* in *dateljna*, le da se v primerih tipa *pararaco* in *pararac* dvojničnost izkazuje v imenovalniku ednine, ki je hkrati naslovna beseda slovarskega sestavka. Vse ostale oblikoslovne dvojnice so v eSSKJ obravnavane v enem slovarskem sestavku (prim. *seter setra* tudi *seterja*, *nono nonota* in *nona* v eSSKJ).

Med dvojnice prištevamo tudi dvojnice izposojenk iz klasičnih jezikov ali novolatinskih poimenovanj (npr. *evkaliptus* in *evkalipt*, *ciklus* in *cikel*, *embrio* in *embrij*), saj je tudi tukaj dvojničnost (lahko) nastala v slovenščini.

3 Sinonimi

3.0 Preostali leksemi so v eSSKJ navedeni v samostojnih in na besedni ravni ohlapneje ali sploh nepovezanih slovarskih sestavkih ali kot stalne (frazeološke, terminološke) besedne zveze. Tisti s skoraj ali popolnoma enakim najmanj enim denotativnim pomenom, istim denotatom in visoko stopnjo besedilne zamenljivosti so obravnavani kot sinonimi.¹⁸

3.1 Nesporni sinonimi so besede,¹⁹ ki izkazujejo pomensko prekrivnost vsaj v enem pomenu in se na izrazni ravni med seboj razlikujejo v vsaj enem besedotvornem, tj. nekončniškem morfemu, kakor se pojem *morfem* razume v sinhronem jezikoslovju. Minimalne sinonimne pare torej tvorijo pomensko prekrivne besede, ki se razlikujejo samo v korenskem morfemu (*knjiga* – *bukla*), samo v priponskem (*mam-a* – *mamica*) ali samo v predponskem (*let* – *polet*). Med minimalne sinonimne pare prištevamo tudi medsebojno sorodne besede, ki so bile v slovenščino prevzete večkrat, in sicer iz ali prek različnih jezikov (*monsun* – *monsum*, *deodorant* – *dezodorant*, *manikura* – *manikira*), lahko tudi v različnih časih (*barva* – *farba*), saj so njihovi korenski morfemi v slovenščini različni. Za te besede velja, da fonetično-fonološke razlike med njimi ni mogoče razložiti v okviru slovenskega diasistema. Večina sinonimov se na izrazni ravni razlikuje v več besedotvornih morfemih (*psič-ek* – *kuž-a*; *po-plav-a* – *po-vod-enj*; *na-glas* – *akcent*).

¹⁷ Podobni primeri dvojničnosti se pojavlja tudi pri samostalniku *pedolin/pedolino* (prim. Sprotni). Poseben primer je tudi samostalnik *kapučino* (it. *cappuccino*), ki pozna dvojnici *kapučin* in *kapucin*, ki sta zabeleženi v drugi izdaji SSKJ in v *Slovenskem etimološkem slovarju*. Na oblikovanje dvojnične oblike bi lahko vplivala tudi beseda *kapucin*. Beseda je namreč prevzeta iz it. *cappuccino*, kar je lahko metaforično uporabljeno *cappuccino* »menih kapucin«, ker je tako pripravljena kava take barve kot plašč menihov kapucinov (SES).

¹⁸ O definicijskih lastnostih sinonimov glej SSSJ: 8, 10, 11; Vidovič Muha 2013: 173. Medtem ko eSSKJ med dvojnicami prikazuje njihova normativna razmerja, so normativna razmerja med sinonimi v tem slovarju neopredeljena.

¹⁹ Prikaz se omejuje na enobesedne lekseme, torej lahko govorimo o besedah.

3.1.1 Večpomenske besede se lahko ujemajo v vseh pomenih (*poplava – povodenj*), vendar tako pomensko ujemanje za vzpostavitev sinonimije ni nujno. Večpomenske besede so lahko sinonimi le v delu pomenov, pogosto samo v enem. Tako so sinonimi tudi samostalniki *osel, kozel, tele* in *vol* v metaforičnem pomenu 'neumen moški' in sinonimi so tudi števniki *sto, tisoč* in *milijon*, ko jih uporabimo v neeksaktnem pomenu 'zelo veliko'.

3.1.2 V definiciji pojma sinonim je uporabljen členek *skoraj*, ker sinonimi nimajo vedno popolnoma enakih denotativnih pomenov. Z izrazom *bukla* resda lahko ekspresivno, tudi slabšalno označimo isti denotat kot z izrazom *knjiga*, vendar nam družljivost z različnimi pridevniki pove, da je *bukla* pogosteje debela, lahko tudi stara, in le izjemoma tanka ali nova, *knjiga* pa je lahko vse to. Denotativna pomena dveh sinonimnih besed se torej lahko razlikujeta v tem, da eden označuje zlasti, vendar ne izključno, neko podvrsto iste zunajjezikovne pojavnosti, medtem ko za drugega to ni značilno. Členek *zlasti* tu preprečuje pojmovanje dveh takih besed kot delnih sinonimov ali kot nad- oz. podpomenk.

3.1.3 Sinonimi se med seboj zelo pogosto razlikujejo v konotativnem in/ali pragmatičnem pomenu. Izrazi *mama, mamica, mamka* in *mati* imajo isti denotat, ki ga opredelimo s pomenom 'ženska v odnosu do svojega otroka', vendar se izraz *mamica* praviloma uporablja le, ko svojo mamo nagovori mlajši otrok ali ko beseda teče o mami kakega drugega mlajšega otroka, *mamka* je praviloma v rabi za označevanje ostarele matere odraslih otrok, za pomen izraza *mama* pa ni značilna nobena navedenih posebnosti. V uradovalnem jeziku je v rabi nekdanj neoznačeni, danes morda že privzdigljeni sinonim *mati*.

3.2 Med sinonime uvrščamo tudi pomensko prekrivne besede, ki se na izrazni ravni razlikujejo samo v kategorialnem pomenu spola, ne pa tudi v kakem besedotvornem morfemu. Nekateri sinonimni izrazi se na morfemski ravni razlikujejo v končniškem morfemu že v prvi obliki (*copat – copata*), pri drugih je spolska razlika razvidna iz ustreznih stranskih oblik (*rez -a – rez -i*), pri tretji je spolska razlika razvidna zgolj iz ujemanja (*veliki panda – prikupna panda*).²⁰

3.2.1 Samostojne sinonimne slovarske sestavke imajo le tiste spolske variante, ki različnost kategorije spola izkazujejo v (vseh) sklonskih oblikah vseh izkazanih števil. Beseda *oko*, ki ima v množini dva sklanjatvena vzorca (*oči* in *očesa*), od katerih je vsak vezan na določene denotativne pomene ali rabe, je torej enovita beseda s posebnostmi v spolu in pregibanju.²¹ Podobno je dvojnična srednjespolska množina z imenovalnikom

²⁰ Beseda *panda* je bila v slovenščino integrirana kot samostalnik moškega spola, ki se ohranja v terminih (*veliki panda, mačji panda*), v splošnem jeziku pa je zaradi pregibanja po drugi moški sklanjatvi, ki je formalno enaka prvi ženski, spremenila slovnični spol (*prikupna panda*), zato je beseda v novem pomenu 'igrača' vedno le ženskega spola. Podobno še *ara, čivava*.

²¹ Prvotnejši množinski vzorec je bil srednjega spola: *očesa očes*. Oblika *oči* (< **h₃ok^v-i-h*) je bila prvotno dvojinska. Tako še v stari cerkveni slovanščini: dvojina *oči*, množina *očesa*. Zaradi rabe množine pri imenovanju parnih telesnih delov (*imam roke in noge*) se je oblika *oči* začela pojmovati kot množinska, mesto dvojinske pa je zapolnila po prvotnejši množinski prenarejena *očesi očes*.

pota pripisana sestavkoma *pot*² moškega in *pot*³ ženskega spola,²² ki imata oba sistemske dvojinske in množinske oblike.²³ Ti dve besedi imata pomensko in slogovno pogojene dvojnične oblike srednjega spola le v množini, zato te ne predstavljajo druge besede, ki bi bila do ustreznih pomenov prvih dveh v sinonimnem razmerju.²⁴ To toliko bolj velja za besede s spolskim odklonom le v eni obliki. Beseda *dekle* je srednjega spola v vseh sklonskih oblikah vseh treh števil (*tista dekle*, *tisti dve dekleti*, *tista dekleta*), ženskega je lahko samo v imenovalniku ednine (*tista dekle*), in zelo redko moškega v tožilniku ednine (*vidim tistega dekleta*). Dejstvo, da je *dekle* lahko ženskega spola v eni sami obliki,²⁵ uvršča to besedo med one s takimi posebnostmi, ki še ne zadoščajo za ugotovitev o divergentnem razvoju v dve besedi, zato tu ne moremo govoriti o sinonimih.

3.2.2 Iz medmetov konvertirani samostalniki so privzeto moškega spola, le nekateri²⁶ z izglasnim *-a* poleg moškega izkazujejo tudi ženski spol (*ne gre za nikakršen abrakadabra – vsa ta abrakadabra; ves ta čiračara – brez čarovniških čiračar*). Spolske značilnosti teh besed bi kvečjemu lahko opisali v slovnicih na nivoju pomena, zato jih ne pojmujejo kot sinonime.

3.2.3 Primere, ki izkazujejo dvojničnost v podspolu živosti (*bordojec*, *vipavec*), prav tako obravnavamo v enovitem sestavku, dvojničnost njihovih edninskih tožilniških oblik pa zabeležimo v Lematski bazi, ki v eSSKJ polni podatke razdelka *Izgovor in oblike*. Pri besedah, ki v delu pomenov izkazujejo podspol živosti, v delu pa ne (*koruznik* 'manjša podolgovata stavba za sušenje in hranjenje koruznih storžev' in 'kdor s kom živi v zunajzakonski skupnosti ali neskljenjeni partnerski zvezi') bo treba najti ustrezen način, ki bo omogočil povezavo živostne tožilniške oblike z odgovarjajočim pomenom.

3.2.4 Enakoglasnice in enakopisnice z raznosposkimi denotati medsebojno niso zamenljive in torej ne zadoščajo osnovnemu merilu za uvrstitev med sinonime, zato so, če so enakega izvora, obravnavane kot enote, ki so medsebojno povezane le etimološko (in besedotvorno). *Tista vodja* je samostalnik ženskega spola, ki označuje osebo ženskega spola, *tisti vodja* pa je samostalnik moškega spola, ki označuje osebo moškega, lahko tudi ženskega spola, in je zlasti v množini (*tisti vodje*) vključevalen za oba spola.

3.3 Tako imenovane besedotvorne dvojnice so v eSSKJ obravnavane kot sinonimi. Če dvojnično pregibanje besed tipa *datelj -tlja* še lahko pojmujejo kot paradigmatško

²² Pod homonimno iztočnico *pót* bo obravnavana beseda s pomenom 'znoj'.

²³ Dvojina prvega se glasi *póta -ov*, množina *póti -ov*, pri drugem pa se dvojina in množina glasita *potí -i*.

²⁴ Beseda *pot*, ki se je izvorno sklanjala po v slovenščini danes pozabljeni moški i-jevski sklanjatvi, je večinsko obdržala sklanjatev in zamenjal slovnični spol (*pot -i ž*), v omejenem obsegu pa obdržala slovnični spol in zamenjala sklanjatev (*pot -a m*, npr. *po tem potu*). Ta izbira se ohranja tudi v terminu *križev pot*. Dvojnična množinska oblika *pota* izvira iz zbirne oblike tipa *gospoda*, *deca* < **detca*, ki pri nas sicer navadno ohrani edninskost, v ruščini pa praviloma ne (*večera*).

²⁵ Dejansko samo v oblikah za imenovalnik in tožilnik ednine, saj so preostale edninske oblike srednjega spola enake moškimi.

²⁶ Večina takih posamostaljenih medmetov ostaja le moškega spola, npr. *gromki hura*, *politični blabla*.

izravnano po glasoslovno pogojenem komplementarnem razmerju *datelj -na*,²⁷ pa tega ni več mogoče trditi za pridevnika *datljev* in *dateljnov*, pri katerih se razlika pojavlja pred pridevniško pripono. Motivirajoči osnovi pridevnikov *datljev* in *dateljnov* sta torej različni. Ker se pred pridevniško pripono lahko nahaja le besedotvorni morfem, namreč korenski ali priponski, sta pridevnika obravnavana kot sinonima in ne kot dvojnici. Pridevnika pravzaprav kažeta na to, da se je beseda *datelj* v slovenščini reinterpretirala tako, da je *dat-* razumljen kot korenski morfem, priponskega pa razumemo bodisi kot iz bavarske *lîn* > *l(ein)* prevzeto manjšalniško pripono *-əl̥j* z rodilnikom *-na* (*škratelj*, *krancelj*, *kapelj*) – ob taki reinterpretaciji jo sklanjamo *datelj -na* – bodisi kot hipokoristično izvorno slovensko *-əl̥j* (< **ɔlʲ*) z rodilnikom *-lja* (*rogelj*), ki se pogosto uporablja skupaj z manjšalniško (*pecelj*, *možicelj*)²⁸ – ob taki reinterpretaciji jo sklanjamo kot *datelj -tlja*.²⁹

3.3.1 Podobno je pri izrazih *čičerka* in *čičerika*. Prvi je prevzet iz italijanskega *cicerchia*, pri čemer se je izraz v slovenščini morfološko reinterpretiral, kot da bi bila *k* pripona, torej kot *čičer-k-a*.³⁰ Vzpostavitev take reinterpretacije so omogočila poimenovanja rastlin s to pripono: *mur-k-a*, *šalot-k-a*, *bršljan-k-a*, *rožmarin-k-a*, *srebren-k-a*, *vošččen-k-a*. Ker nenaglašeni *i* izglasja *-ika* v pogovornih jezikovnih plasteh podlega samoglasniškemu upadu (*óljika* > *óljka*, *árnika* > *áránka*, *búcika* > *búcka*, *fábrika* > *fábrka*, *polítika* > *polítka*), se je zaradi bojazni, da je tudi *čičerka* tak primer, proti koncu 20. stoletja ta začela vedno pogosteje zapisovati kot *čičerika*, nedolgo zatem pa tudi naglašati kot *čičerika*, saj so poimenovanja rastlin ali njihovih delov s pripono *-ika* večinoma naglašeni na priponi (*trepétlika*, *jerebika*, *lesnika*, *mladíka*, *sadíka*).³¹ Ker smo v prevzeti besedi *čičerka* reinterpretativno prepoznali priponski morfem *-k-* in ga

²⁷ Nastanek imenovalniških (in neživih tožilniških) oblik brez izglasnega *-n* tipa *krancelj*, *škratelj* je glasoslovno pogojen, in sicer se izglasna skupina *-l̥jn* v slovenščini poenostavi v *lj* (prim. narečno iz *Gamelj* ob knjižnem iz *Gameljn*); pojav pa ima oporo tudi v bavarskem razvoju srednjevisokonemške manjšalniške pripone *lîn* > *-l*, npr. bavarsko danes *Mädl*, *Dirndl*. Ker nemška beseda *Dattel* ni manjšalnica, ampak je prek latinske *dactylus* prevzeta iz grške δάκτυλος, bi v slovenščini pričakovali sklanjatev brez podaljšave. Pristop glasu *n* pred končnico, ki jo omogoča šarnitna oblika *datelj*, besedotvorno navidezno podobna obliki *krancelj*, ima pri nas dodatno oporo v nemški pogosto rabljeni množinski obliki *Datteln*, ki se ujema z množinskimi oblikami bavarskih manjšalnic *Mädln*, *Dirndln*.

²⁸ Obe priponi sta zamenljivi, torej (delno) sinonimni s kako manjšalniško pripono, prim. *kapelj* – *kapič*, *škratelj* – *škratek*, *možicelj* – *možiček*, *vrabelj* – *vrabec*.

²⁹ Ob reinterpretaciji, ki predpostavlja različno pojmovanje pripon že v motivirajoči besedi *datelj -tlja* in *datelj -na*, se vprašamo, zakaj ju pojmujeemo kot dvojnici in ne kot sinonima. Razlog je v temeljni slovaropisni usmeritvi, ki daje prednost združevanju pred razdruževanjem. Sklanjatev s podaljšavo se v slovenskem slovničnem izročilu ne pojmuje kot posledica različnih pripon, temveč kot pojav, ki ga generira alomorf iste pripone, tako kot v drugi srednji sklanjatvi: *se-me se-men-a*, *tel-e tel-et-a*, *tel-o tel-es-a*, čeprav tu deluje nekoliko drugačen mehanizem. Medtem ko je izpad nosnika v skupini *l̥jn* izpeljan v vsakršnem izglasju, pa glasovi *n*, *t* in *s* edninskih imenovalniških in tožilniških oblik *seme*, *tele*, *telo* izpadejo le v absolutnem izglasju, ne pa tudi pred ničto končnico, s katero se tvori rodilnik dvojine in množine: *semen*, *telet*, *teles*. Usmeritev k združevanju je v eSSKJ vidna še npr. pri razmeroma širokem razumevanju pojma dvojnica, ki je to tudi, če se ne ujemajo prav vsi pomeni, in pri združevanju homonimov, dokler se med seboj ne ločijo vsaj v dveh lastnostih od treh, ki so izgovor, pomen in izvor.

³⁰ K temu je morda pripomoglo poznavanje latinskega poimenovanja *cicer*.

³¹ Izvorno in še občutena tuja praviloma ohranjajo naglas na podstavi: *árnika*, *bazílika*. Izraz *óljka* < *óljika* je standardiziran z upoštevanim samoglasniškim upadom, prim. hrvaško narečno *uljika* 'oljka'.

hiperkorektno poknjžili v naglašeni *-ik-*, sta izraza *čičerka* in *čičerika* sinhrono pojmovana kot tvorjenki iz korena *čičer-* z različnima priponama *-k-* oz. *-ik-*, zato je odločitev za vzpostavitev sinonimnega in ne dvojničnega razmerja med njima upravičena.³²

3.3.2 Tudi izraz *brinjevec* je nastal po hiperkorekciji uveljavljenega *brinovec*, in sicer zaradi bojazni, da je izgovarjava *brinovec* narečna, tako kot je npr. narečna izgovarjava *sadjov(e)c* za upravičeno *sadjevec*. Po večdesetletnem umetnem uveljavljanju izraza *brinjevec* tega občutimo kot tvorjenko iz pridevnika *brinjev* zbirnega samostalnika *brinje*³³ (s stališča sodobne slovenščine) korenškega *brin*, medtem ko je *brinovec* tvorjenka prek pridevnika *brinov* iz osnovnega *brin*. Izraz *brinjevec* ima torej en besedotvorni morfem več kot *brinovec*, zato se v slovarju uvršča med sinonime in ne dvojnice.

3.3.3 Iz primerljivih razlogov sta sinonima tudi besedi *izgovarjava* in *izgovorjava*. Dejansko je drugi izraz nastal iz prej znanega prvega po nestični asimilaciji *o – a > o – o* ali prednaglasni samoglasniški harmoniji,³⁴ vendar ga lahko razumemo tudi kot tvorjenko iz glagola *izgovoriti*³⁵ z drugim, čeprav sorodnim korenskim morfemom, zato se v slovarju uvršča med sinonime in ne dvojnice.

3.3.4 Kratki *a* v neknjižnem izgovoru v položaju pred istozložnim *v* [u] sovpadе z *o*. Ta pojav povzroči, da korenško naglašene tvorjenke s sestavljenimi priponami *-av-nik*, *-av-nic-a*, *-av-æc*, *-av-ka* in *-av-æn*³⁶ na glasovni ravnini sovpadеjo s tvorjenkami s sestavljenimi priponami *-ov-nik*, *-ov-nic-a* *-ov-æc*, *-ov-ka* oziroma *-ov-æn*.³⁷ Besede, pri katerih je besedotvorna podstava s pripono *-av-* oziroma *-ov-* trdno uzaveščena, ohranjajo pričakovano pripono tudi v zapisu (*góbav – góbavec*; *hrúškov – hrúškovec*), pri preostalih opažamo premike v obe smeri: (1) pripona *-av-* se pod vplivom neknjižnega izgovora zapisuje tudi kot *-ov-*, kar navadno pojmujeemo kot napako (*prítlikavec > prítlikovec*), in (2) pripona *-ov-* se hiperkorektno zapisuje kot *-av-*, kar pogosto učinkuje kot »bolj pravilno« (*pásovec > pásavec* 'bolezen',³⁸ *délovnik > délavnik*³⁹). Če se zapis z reinterpretirano pripono ustali in če se ob tem ohrani tudi prvotnejši izraz, proces razumemo kot divergentni razvoj prvotno istega izraza, katerega nasledek sta

³² Podobno kot je iz izraza *čičerka* nastal sinonimni *čičerika*, sta tudi iz izrazov *živalca* in *klopca* nastala sinonima *živalica* oziroma *klopica*.

³³ Tako kot je *sadjevec* tvorjenka iz zbirnega samostalnika *sadje*.

³⁴ Tako kot je iz izraza *privilegiran* nastal precej pogost, vendar vsaj za nekatere še kot napaka pojmovani izraz *priviligiran*.

³⁵ Imena dejanja s pripono *-av-a* so tvorjena iz nedovršnih in dovršnih glagolov, prim. iz nedovršnih *bliščava*, *dišava*, *država*, iz dovršnih *izboljšava*, *izravnava*, *razsvetljava*.

³⁶ Pri *-ov-æc* in *-ov-æn* je pogoj za glasovno spremembo izpolnjen tudi v neknjižno izgovorjenih prvih oblikah na [æc] oziroma [æn]

³⁷ Isti pojav zajame tudi besede, v katerih je dvoglasnik del korenškega morfema, npr. *páglavec > páglovec*.

³⁸ Poimenovanje živali je *pásavec*, saj so pasavci živali, ki so *pasave*, imajo pasove (prim. latinsko *cingulata* iz *cingulum* 'pas'), poimenovanje bolezní pa je *pásovec*, saj je to bolezen, ki je se pojavi v pasu kože, ki ga oživčuje okuženi živec, je torej *pasovna* in ne *pasava*.

³⁹ Hiperkorektni *a*, ki ima oporo v tvorjenki *délavec* (prim. starocerkvenoslovansko *délavъcъ*), se pojavlja že v dveh zapisih v 16. stoletju (SSKJ16: 499).

dve besedi z različnim morfemskim sestavom. Če sta pomensko prekrivni vsaj v enem pomenu in imata visoko stopnjo besedilne zamenljivosti, ju pojmujeemo kot sinonima (*pókovec – pókavec, délovnik – délavnik*)

3.4 Med sinonime prištevamo tudi pare besed, od katerih je ena prevzeta v celoti, druga pa tvorjena z domačimi besedotvornimi sredstvi iz prevzete motivirajoče besede. Beseda *bloger* je v celoti prevzeta iz angleške *blogger*, saj slovenščina (še) nima nenaglašene pripone *-er* za tvorbo imena vršilca dejanja,⁴⁰ ima pa nenaglašeno *-ar*,⁴¹ ki tvori imena vršilca dejanja iz glagolov ne glede na izvor (*smučar, bordar*). Beseda *blogar* je torej domači vršilec dejanja iz glagola *blogati* ali opravkar⁴² iz samostalnika *blog*, prevzetega iz angleškega glagola in samostalnika *blog* ter kot taka sinonim, ne dvojnica prevzeti besedi *bloger*.

3.5 Besedni pari, katerih izraza sta se navadno zaradi glasovnega razvoja oddaljila drug od drugega, (*potica – povitica*), od katerih se je eden pomešal z izrazom prvotno druge besede (*spraševati – izpraševati*) ali pri katerih so razlike med njima pogojene z večkratnim prevzemom (*farba – barva*), so sinonimi v okviru pomenske prekrivnosti na ravni enega ali več pomenov, saj imata besedi istega para vsaj po en različen besedotvorni morfem, čeprav je izvorno isti. Če pomenske prekrivnosti ni več v nobenem pomenu, sta besedi prvotnega para povezani le etimološko. Taki primeri so lahko nastali znotraj slovenskega diasistema (*bridek – brhek*) ali so posledek večkratnega prevzema (*redkev – radič*).

4 Pogoji za uvrstitev dvojnic in sinonimov v eSSKJ

4.0 Koncept eSSKJ predvideva izdelavo slovarja srednjega obsega s 100.000 sestavki,⁴³ kar v praksi pomeni, da so kandidati za uvrstitev v slovar vse besede, ki se v korpusu Gigafida 1.0 iz raznih in raznovrstnih bolj ali manj knjižnih besedil pojavijo sto- ali večkrat. Izjema so le človeški feminativi, ki se uvrstijo kot samostojne slovarske iztočnice, tudi če ne dosežejo osnovnega frekvenčnega praga. Zato je v slovarju npr. objavljen samostojni sestavek *fagotistka*, čeprav ima beseda v Gigafidi (1.0 in 2.0) le 11 pojavitev.

4.1 Ker je sinonimija medleksemski pojav, se sinonimi uvrščajo v slovar po frekvenčnih merilih, ki veljajo za preostale besede, in sicer ne glede na medsebojno izrazno podobnost. Tako kot morajo sinonimi z več ali vsemi različnimi besedotvornimi morfemi, npr. *psiček – kuža, poplava – povodenj, naglas – akcent*, doseči frekvenčni

⁴⁰ Knjižna slovenščina ima le naglašeno *-ér*, prevzeto prek nemščine iz francoske *-eur*, ki tvori imena vršilcev dejanja ob glagolih na *-irati*, ki so večinoma prav tako prek nemščine prevzeti iz francoščine, npr. *dezertêr* ob *dezertirati*, *trenêr* ob *trenirati*, in le izjemoma nastali pri nas, npr. *amortizêr* ob *amortizirati*.

⁴¹ Pripone je že v praslovanščini prevzeta iz germanščine, ta pa iz romanske ali še latinske *-arius*.

⁴² Ista pripone tvori tudi opravkarje iz imenskih osnov, npr. *časnikar, gléznjar, góbar*; predvsem kot imena (pol)profionalnega izdelovalca tistega, kar je pomen osnove ali kar je v zvezi z njim, tudi z naglašeno pripono: *čevljár, mizár, sirár, čebelár*.

⁴³ Koncept: 3.

prag sto pojavitev v korpusu Gigafida, velja isto frekvenčno merilo tudi za sinonime z istimi besedotvornimi morfemi, kot so npr. *copat – copata* in *rez m – rez ž*.

4.2 Ker je dvojničnost pojav na ravni istega leksema, velja, da beseda z dvojničnimi izrazi zadosti frekvenčnemu pragu vstopa v eSSKJ, če je vsota pojavnic vseh dvojníc v korpusu Gigafida enaka ali večja kot sto.

4.2.1 V samostojnih slovarskih sestavkih so v eSSKJ obravnavane le pisne dvojnice, torej tudi izgovorno-pisne.⁴⁴ Njihova medsebojna normativna razmerja so opredeljena s kvalifikatorji neprednostna, enakovredna ali prednostna dvojnica glede na relativno pogostost pojavljanja, vrsta zapisa pa se upošteva kot korekcijski dejavnik. Splošno velja, da se dvojnica uvrsti v slovar kot neprednostna, če je delež njenih pojavnic med 20 in 40 odstotki.⁴⁵ Če je ta delež med 40 in 60 odstotki, se uvrsti kot enakovredna, če pa je večji kot 60, vendar manjši kot 80 odstotkov, jo označimo kot prednostno. Izraz besede, ki se pojavlja v več kot 80 odstotkih pojavnic, je v eSSKJ prikazan kot edini. Če ima redkejšo dvojnico, jo evidentiramo le v slovarski bazi.

4.2.2 Različnost zapisov iste besede pogosto odseva razliko med podomačenim in nepodomačenim. Splošnemu merilu za normativno opredeljevanje dvojníc je zato dodan korekcijski dejavnik, ki spodbuja podomačene zapise, zmerno zavira citatne in močno ovira uslovarjenje ter rabo zapisov, ki niso ne eno ne drugo. Zato je frekvenčni prag za uvrstitev podomačeno zapisanih dvojníc spuščen na 5 odstotkov, frekvenčni prag za uvrstitev citatno zapisanih pa zvišan na 25. Za uvrstitev kvazicitatnih zapisov tipa *welness* (namesto *wellness*) ali po raznih glasovnih pojavih spremenjene nedavno prevzete besede ali njene tvorjenke tipa *priviligiran* (namesto *privilegiran*) je prag zvišan na 40 odstotkov, pri čemer tak zapis ostane neprednosten, dokler ne preseže 75 odstotkov vseh.

4.2.3 Dogovorjena merila za uvrstitev dvojníc in njihovo normativno opredelitev so razvidna iz spodnje razpredelnice.

⁴⁴ Pri postavljanju dodatnih frekvenčnih meril je s podpisanima sodelovala tudi Nina Ledinek.

⁴⁵ Številске vrednosti kaže imeti za orientacijske, vsekakor *cum grano salis*. Redaktor lahko po lastni presoji ravna drugače, kot je priporočeno, vendar mora svojo odločitev skupaj z argumenti zapisati v interno opombo, da bo nanjo opozorjen pregledovalec.

Glede na frekvenco	neuvrščena dvojnica	neprednostna dvojnica	enakovredna dvojnica	prednostna dvojnica	ni dvojnice
Splošno velja, da je enota	0–20 % damjek palerina	20–40 % čikgumi	40–60 % kravjak = kravjek	60–80 % čigumi	80–100 % damjak pelerina
Podomačeni zapis je	0–5 % stafordširski	5–25 %* mejkap agiliti	25–45 %* džul čedar	45–75 %* maskarpone	75–100 % ašram
Citatni zapis je	0–25 % ashram	25–55 %** mascarpone	55–75 %** joule cheddar	75–95 %** make-up agility	95–100 %** staffordshirski
Kreolizem⁴⁶ ali podobna napaka je	0–40 % welness menagement priviligiran	40–75 % gauda 'sir' make up	75–85 % še ni v bazi	85–95 % še ni v bazi	95–100 % še ni v bazi

* Prag v spodnji polovici vsakokratnega obsega se upošteva ob vsaj enem dodatnem pogoju, (1) da absolutna frekvenca dvojnice ni manjša od 50 in da se pojavlja v različnih vrstah virov, (2) da je dvojnica že objavljena v kaki od izdaj SSKJ, SP 2001, ePravopisu ali svetovalnici na Franu. Če dvojnica s frekvenco v spodnji polovici vsakokratnega obsega ne ustreza nobenemu od obeh pogojev, se uvrsti v skupino, ki je na normativni daljici za eno mesto nižje.⁴⁷

** Prag v zgornji polovici vsakokratnega obsega se upošteva komplementarno s prejšnjo opombo.

4.2.4 Pri normativnem opredeljevanju dvojníc dodatno velja načelo postopnosti: glede na status v zadnjem normativnem priročniku, v katerem se pojavlja (SSKJ², SP 2001 ali ePravopis), naj se nobena dvojnica ne oddalji za več kot eno normativno mesto. Izjema je mogoča le, če se izkaže, da je obstoječa normativna rešitev v veljavnem normativnem priročniku neutemeljena.⁴⁸

4.2.5 Odstotkovne vrednosti (označimo jih s konstanto a) so v razpredelnici umerjene na število dvojníc $n = 2$. Če je $n > 2$, izračunamo prilagojeno vrednost (x) po formuli $x = 2(a : n)$.

4.2.6 Če se ista beseda zapisuje z več kot dvema dvojnícama, pri čemer je en zapis podomačen, preostali pa ne, se na stopnji triaže ločijo le podomačeni od nepodomačenih, oboje v kumulatih. Tako imamo na eni strani podomačeni zapis *mejkap* s 5 odstotki, na drugi pa pisne dvojnice, od katerih je *make-up* z 41 odstotki usklajena z britanskim pravopisom, *makeup* z 9 odstotki z ameriškim in *make up* s 45 odstotki z

⁴⁶ Pod izrazom *kreolizem* razumemo zapis ali rabo besede, ki izkazuje tako mešanje prvin jezika dajalca in jezika prejemnika, ki jih sicer opazujemo v kreolskih jezikih, npr. pri nas *welness*, *wellnes* namesto podomačenega *velnes* ali citatnega *wellness*; *pizzerija* namesto podomačenega *picerija* ali citatnega *pizzeria*.

⁴⁷ Mišljena so mesta na normativni daljici, kot jih prikazuje razpredelnica: (1) neuvrščena dvojnica, tj. samo v bazi, (2) neprednostna dvojnica, (3) enakovredna dvojnica, (4) prednostna dvojnica, (5) brez dvojnice.

⁴⁸ Zato se npr. *živio*, ki je v SSKJ² v odnosu do *živijo* prednostna dvojnica, a ima v Gigafidi le 322 pojavitev, medtem ko jih ima *živijo* 420.379, pomakne za dve normativni mesti in postane neprednostna.

nobenim,⁴⁹ v kumulusu torej 95 odstotkov. Nepodomačena bo zato prednostna, ampak katera? Po ameriško zapisana dvojnica *makeup* z 9 odstotki se ne uvrsti, saj je prag za vstop citatnih dvojnic postavljen pri 25 odstotkih, ker pa so dvojnice tri, je znižan na 16,6'.⁵⁰ Kot prednostna se ob podpori ameriškega in pravopisno neustreznega krolizma uvrsti britanski zapis *make-up* z 41 odstotki, sicer najpogostejša, a s stališča angleških pravopisov neustrezna *make up* s 45 odstotki⁵¹ pa se glede na razpredelnico uvrsti med neprednostne.

VIRI IN LITERATURA

- eSSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika 2016–*. [Na spletu](#).
- Josef FILIPEČ, František ČERMÁK, 1985: *Česká lexikologie*. Praga: Academia.
- Gigafida: *Gigafida 1.0*. [Na spletu](#).
- Pavla KOCHOVÁ, Jiří REJZEK, 2016: *Kapitoly z koncepcie akademického slovníku současné češtiny*. Ur. Pavla Kochová, Zdeňka Opavská. Praga: Ústav pro jazyk český AV ČR
- Koncept 2016: *Koncept novega razlagalnega slovarja slovenskega knjižnega jezika*. [Na spletu](#).
- Domen KRVINA, Tanja MIRTIC, Urška VRANJEK OŠLAK, 2020: Kdor objavlja na portal YouTube je: "youtuber" ali "jutuber"? *Jezikovna svetovalnica Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*. [Na spletu](#).
- Tanja MIRTIC, 2022: Naglasne značilnosti samostalnikov s končajem *-ar* v sodobni knjižni slovenščini. *Slavistična prepletanja 1*. Ur. Gjoko Nikolovski, Natalija Ulčnik. Univerza v Mariboru, Univerzitetna založba.
- Napotki 1981: *Napotki za redakcijo samostalnika, pridevnika in glagola v SSKJ*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.
- Pravorečni posvet 2021: 1. Slovenski pravorečni posvet. Zbornik. Ljubljana: SAZU.
- SES: Marko SNOJ: *Slovenski etimološki slovar*. [Na spletu](#).
- Sprotni: Domen KRVINA: *Sprotni slovar slovenskega jezika*. Na spletu.
- SP 2001: *Slovenski pravopis 2001*. [Na spletu](#).
- SSKJ16: *Slovar slovenskega jezika 16. stoletja*, 2021. A–D. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SSKJ: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. [Na spletu](#).
- SSKJ²: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. [Na spletu](#).
- SSSJ: *Sinonimni slovar slovenskega jezika*, 2016. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ada VIDOVIČ MUHA 2013: *Slovensko leksikalno pomenoslovje*. Ljubljana: Filozofska fakulteta.

⁴⁹ Angleški leksem *make up* je lahko samo glagol.

⁵⁰ Izračunano po formuli iz odstavka 4.2.5: $x = 2(25 \% : 3) = 16,6\%$.

⁵¹ Med 2087 konkordancami z zapisom *make up* je nezanemarljivo veliko lastnoimenskega gradiva, ki bi, če bi ga izločili, nekoliko, vendar ne bistveno spremenil prikazana razmerja.

SUMMARY

The article provides a review of the distinction between doublets and synonyms as conceived in the new *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Dictionary of the Slovene standard language, *eSSKJ*), which has been in development in the Fran Ramovš Institute of the Slovenian Language since 2015 as well as the continually updated dictionary available in the lexicographic portal *Fran.si*.

Doublets occur on the level of the lexeme. Doublets on the level of expression differ minimally in their transcription or pronunciation, while on the semantic level not more than in one metaphorical difference. They can differ in a number of metonymic sub-meanings and they can display various degrees of collocability. Pronunciation doublets in the *eSSKJ* are shown in a dictionary entry—e.g., [samohranilka] and [samohraniŋka] ‘single mother’. Likewise an example of a morphological doublet is examined—e.g., *datelj datlja* and *dateljna* ‘date (fruit)-NOM.SG, GEN.SG’. Orthographic (i.e., also written and pronounced) doublets are considered in two or more entries, e.g., *paparaco*, *paparac* and *paparazzo* ‘paparazzo’; *kravjak* and *kravjek* ‘cow dung’. The differences between pronunciation and morphological doublets are explicable through Slovene linguistic development (*kravjak* and *kravjek*). Only in the case stress doublets can differences be explained through successive borrowings of the same lexeme (*klošár* in *klošar* ‘bum, homeless person’).

Synonyms are lexemes that display a semantic overlap at least in one meaning and on the level of expression differ in at least one derivational morpheme. Minimal synonym pairs are therefore created by semantically overlapping words differing only in the root morpheme (*knjig-a* – *bukl-a* ‘book-NOM.SG.F’), only in a suffix (*mam-a* – *mam-ic-a* ‘mother’), or in a prefix (*let* – *po-let* ‘flight’). Included among minimal synonym pairs are words that are related but have been borrowed multiple times into Slovene, either from different source languages or in different periods, and accordingly differ in some segmental property (*manikura* – *manikira* ‘manicure’; *barva* – *farba* ‘color, paint’). The status of synonym is conceived of as an inter-lexemic phenomenon on the level of meaning, for which reason synonyms are given separate entries in the *eSSKJ*.

The frequency threshold for inclusion in the *eSSKJ* (that being 100 iterations in the Gigafida corpus) is considered cumulatively for doublets, while for synonyms each one is considered individually. Synonyms in the *eSSKJ* are not evaluated normatively, while for doublets the normativity is divided into four types: (1) merely that it occurs in the database, (2) not preferred, (3) of equal status, and (4) preferred. A doublet is presented as not preferred if it occurs cumulatively between 20% and 40%, as of equal status if it occurs between 40% and 60%, and preferred if it occurs between 60% and 80%. If the occurrence is less than 20% it is documented as existing in the database but not in the published dictionary. In the remainder of the article there is a review of the corrective factors which tend to moderately foster nativization of spelling (*maskarpone*), moderately inhibit quotative borrowing (*mascarpone*), and strongly restrict the inclusion of entries for material that belong to neither category (*welness* instead of *velnes* or *wellness*).